

کنفرانس «دلیل و باطن گرایی در اسلام شیعی»^۲ با آثاری از حسن فرهنگ انصاری، جرج وارنر^۳، طاهره قطب الدین، پول واکر^۴، بلا تندلر^۵، اد هیس^۶، موشق آساتریان^۷، رودریگو آدم^۸، علیرضا دوست دار، اُلی اککرمین^۹، دِوین استوارت^{۱۰}، حمیدرضا مقصودی، عطا انزلی، سجاد رضوی^{۱۱} و مت ملوین کوشکی به تازگی در مرکز شیعه پژوهی دانشگاه شیکاگو برگزار شد. حضور اساتید معاصر در عرصه های ایران شناسی، عرفان، قرآن پژوهی و شیعه پژوهی همچون فرانکلین لوئیس^{۱۲}، فرد دونر^{۱۳} و احمد الشمسی برای سرپرستی پنل های مختلف، از نکات حائز اهمیت این کنفرانس بود. گروه شیعه پژوهی دانشگاه شیکاگو با هدف تمرکز بخشی به موضوعات گوناگون شیعی به تازگی فعالیت خود را به شکل وسیعی آغاز کرده است. سال گذشته اساتید برجسته ای از سراسر دنیا برای شکل دهی به ساختار علمی این مجموعه و تعیین واحدهای درسی

۱. دانشجوی دکتری مرکز مطالعات عرب و اسلام دانشگاه اکسیتیر، انگلستان.

2. Reason and Esotericism in Shi'i Islam.

3. George Warner.

4. Paul Walker.

5. Bella Tendler.

6. Ed Hays.

7. Mushegh Asatryan.

8. Rodrigo Adem.

9. Olly Akkerman.

10. Devin Stewart.

11. Sajjad Rizvi.

12. Franklin Lewis.

13. Fred Donner.

و همچنین رصد حوزه‌های درخور تحقیق در میدان‌های گسترده‌ی شیعه پژوهی، به شکل استاد مدعو، به تدریس و ارائه‌ی کنفرانس در این مرکز پرداختند. این روند همچنان در جریان است.^۱ سطح آکادمیک دانشگاه شیکاگو، جمعیت قابل توجه شیعیان ساکن در این شهر، تنوع بالای ملیتی و قومی شیعیان و نسل جوان علاقه‌مند به مباحث علمی، از نکاتی هستند که تأسیس یک گروه متمرکز برای مطالعات شیعی در این ناحیه را بیشتر در مرکز توجه قرار می‌دهد. اد هیس، مسئول برگزاری و هماهنگ‌کننده‌ی کنفرانس معتقد است تشکیل شبکه‌ای آکادمیک برای پیوند پژوهشگران ناحیه‌ی آمریکای شمالی و گسترش فعالیت‌های شیعه پژوهی از چشم اندازهای پیش روی این مرکز خواهد بود.

آنچه در ادامه می‌آید گزارش کوتاهی است از این کنفرانس یک روزه با تمرکز بیشتر بر زوایای امامتی موجود در مقالات ارائه شده.^۲

در پنل نخست (تفسیر و تأویل در دوره‌های متقدم)، حسن فرهنگ انصاری در مقاله‌ی خود با عنوان تفسیر عسکری؛ تاریخ مختصری از توسعه‌ی یک متن شیعی^۳ به نقد محتوایی و سندی تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام پرداخته است. وی در کنار بررسی ضعف شخصیتی روات محوری این اثر و مسائلی که در ادامه بر اسنادهای ایشان وارد می‌داند، مضمون برخی روایات ارائه شده در این تفسیر را نیز به نقد محتوایی نشسته و در نهایت از مقایسه‌ی این مجموعه با گزارش‌های موجود در سایر مجموعه‌های روایی، اعتبار این اثر را به عنوان یک مجموعه‌ی روایی قابل انتساب به امام عسکری علیه السلام با مشکل جدی ارزیابی می‌کند. واکاوی و بررسی مسائل طرح

۱. برای اطلاع بیشتر از جزئیات این طرح بنگرید به Mellon Islamic Studies Initiatives

۲. این گزارش صرفاً جهت معرفی و آشنا سازی مخاطبین مجله‌ی امامت پژوهی با مقالات ارائه شده در این کنفرانس نگاشته شده و ترجمه‌های ارائه شده از عناوین مقالات به معنی تأیید آن‌ها از سوی نویسندگان آن‌ها نیست. این مختصر در واقع بازتاب برداشت‌های شخصی نویسنده است که خود در کنفرانس شرکت داشته است.

3. The Tafsīr al-Askarī: a brief history of the development of a Shī'ī text.

شده در این مقاله از حیث مباحث سندی و مضمونی برای پژوهشگران حوزه‌ی امامت درخور نظر می‌باشد. این مقاله پیش‌تر توسط ایشان به چاپ رسیده است. دیگر مقالات ارائه شده در این بخش عبارت‌اند از شرح نماز: نگاهی درزمینه‌ی یک فراز از *علل الشرایع ابن بابویه*^۱ از جرج وارنر؛ اصول تأویل باطن‌گرایانه‌ی فاطمیین: تحلیلی بر پایه‌ی مجالس مویدیه‌ی موید شیرازی (م. ۴۷۰/۱۰۷۸)^۲ از ظاهره قطب‌الدین، و دست‌آخرنمونه‌هایی از تأویل درمتون اسماعیلی فاطمیین^۳ از پول واکر.

پول واکر که سابقه‌ی طولانی‌ای در تحقیق، تدریس و تألیف در تاریخ اندیشه‌ی اسلامی دوره‌های میانی به‌طور خاص اسماعیلیان دارد، در خوانشی هرمنوتیک، مسئله‌ی اصلی تحقیقات در حوزه‌های ظاهرگرایی، باطن‌گرایی، غلو، و درنهایت تفسیر متن را در اصل مسئله‌ی «نزاع بر سر حاکمیت متن»^۴ می‌نامد؛ دغدغه‌ای که به گفته‌ی وی چهاردهه از زندگی‌اش را صرف آن نموده است. درواقع در نگاه او سؤال اصلی فراروی گروه‌های مختلف در تاریخ اندیشه‌ی اسلامی همواره این بوده است که چه کسی حق دارد متن مقدس را تفسیر کند و چگونه؟ سؤالی که پاسخ‌های گوناگون به آن، باعث ظهور طیف وسیعی از انشعاب‌ها و انشقاق‌های مختلف از ظاهرگرا^۵ و متن‌گرا^۶، عقل‌گرا^۷ و باطن‌گرا^۸،

1. Explaining Payer: A Passage from Ibn Bābawayh's *Ilal alSharā'i* in context
2. Principles of Fatimid Esoteric Interpretation (ta`wīl): An analysis Based on the *Majālis mu`ayyadiyya of aLMu`ayyad alShirazi* (d.470 /1078).
3. Examples of Ta`wīl in Fatimid Ismaili Texts.
4. The Challenge over of the authority of the Text.
5. Literalist.
6. Scripturalist.
7. Rationalist.
8. Esotericist _ Occultist.

و در نهایت تندرو^۲ و غالی^۲ در طول تاریخ اندیشه‌ی اسلامی شده است. نزاع بر سر ارائه‌ی نظامی خوانا و کارآمد که در آن رابطه‌ی عقل، تجربه‌ی فردی (کشف)^۳ و متن مقدس با یکدیگر تعریف می‌شود. این در واقع می‌تواند نوعی نگاه متن‌گرایانه به مسئله‌ی امامت نیز باشد، نگاهی به امامت به عنوان حق خوانش متن، تفسیر متن، رمزگشایی از لایه‌های مختلف آن، دعوت به تجربه‌ی متن و در نهایت رمزگذاری مجدد آن. نکته‌ی اساسی این است که با آغاز دوران غیبت در یک رفت و برگشت، این خود متن است که در مرکز نزاع قرار می‌گیرد؛ یعنی سؤال دوباره به حق حاکمیت بر متن، یا همان تفسیر آن بازمی‌گردد.

پنل دوم با عنوان «متون و محتواهای دوره‌های متقدم»، تمرکز بیشتری روی مفهوم غلو، غالیان نخستین و نمونه‌های باطن‌گرایی در تشیع دارد. مطالعه‌ی مقالات این بخش برای پژوهشگران حوزه‌ی امامت بسیار ثمربخش خواهد بود، خصوصاً محققینی که به شکل خاص مشغول تحقیق روی موضوع گسترده‌ی غلو می‌باشند. بلاتندلر با عبدالله بن سبا و نقش باب‌نصیری: توان بخشی به سرکرده‌ی روافض در سنت اسلامی^۴؛ اد هیس با نخستین مخالف‌های نصیری در برابر جعفر کذاب و تلاش جهت ایجاد ائتلاف میان جریان اصلی و جریان باطن‌گرایان امامی^۵؛ موشق آساتریان با جهان و جهان بینی غلات شیعی نخستین (قرون هشتم و نهم قمری)^۶؛ و

-
1. Radical.
 2. Extremist.
 3. Personal experience _ Heuristic device.
 4. 'Abd Allāh b. Saba` and the role of the Nuṣayrī Bāb: Rehabilitating the Heresiarchs of the Islamic Tradition.
 5. Proto_Nuṣayrī Opposition to Ja'far the Lier and the Business of the Building Coalition Between Mainstream and Esotericist Imamis.
 6. The World and Worldview of Early Shī'ī Ghulāt (8th and 9th cc).

باورداشت اسماعیلی: زمینه و منابع^۱ از رودریگو آدم.

درپنل سوم که به جهات سیاسی و انسان‌شناسی علم می‌پردازد^۲، ابتدا علیرضا دوست دارد مقاله‌ی خود با عنوان علوم غریبه در ایران: در میان مجازات و سانسور^۳ به بررسی غیرقطعی بودن معیارهای قانونی جهت جواز یا ممنوعیت فعالیت‌هایی که تحت عنوان عمومی «علوم غریبه» صورت می‌گیرد پرداخته است. در همین پنل، در فرصتی استثنایی، آلی اکرم‌ن برای اولین بار، گزارشی از خزانه‌ی متون شیعیان بُحره به دست می‌دهد. این اولین بار است که یک زن اجازه می‌یابد به درون خزانه‌ی متون مقدس بُحره‌ها که آن را حرم می‌خوانند راه یابد. برپایه‌ی گزارش اکرم‌ن، به غیر از طبقه خاصی از مردان بُحره (عالمان عالی‌رتبه)، دیگران به هیچ‌وجه اجازه‌ی ورود به مخزن را ندارند. وی چگونگی این دست‌یابی را در گزارش خود با عنوان دیپلماسی بایگانی باطنی بُحره‌ها: فرهنگ نسخگان خطی اسماعیلی و زبان رازداری^۴ به دست می‌دهد، هرچند بر اساس پیمانی که با ایشان دارد گزارشی از متون محرمانه‌ی ایشان در کار نیست. مقاله‌ی سوم به مسئله‌ی تقیه در شیعیان می‌پردازد. دوبین استوارت مدتی است که مشغول گردآوری و تحلیل موارد گوناگون تقیه و توریه در تاریخ شیعه است. تاریخ تقیه، حدود تقیه و موارد مختلف به‌کارگیری آن توسط شیعیان از مسائل درخور نظر در پروژه‌ی وی با عنوان تقیه و توریه، یا هنر ابهام^۵ می‌باشد. این مقاله به شکل غیرمستقیم نگاهی روشی به این آموزه دارد و مسائل عمیقی را در باب فلسفه‌ی اخلاق، رابطه‌ی فقه و اخلاق، نقش توریه در آن، کارکرد تقیه و توریه به عنوان ابزار،

1. Imaali Doctrine: Context and Sources
2. Politics and Anthropology of Knowledge
3. The Occult Science in Iran: Between Sanction and Censure
4. The Politics of the Bohra Bāṭin Archive: Ismaili Manuscript Culture and the Language of Secrecy
5. Taqiyya and Toawriyya, or the Art of Ambiguity.

ارائه شده توسط امامان شیعه برای حفظ جان شیعیان و آثار تدریجی این آموزه‌ها در فرهنگ گفتاری و مآلا رفتاری شیعیان طرح می‌کند. آخرین مقاله در این بخش به معرفی نظام معرفت‌شناسی مکتب معارف خراسان یا مکتب تفکیک اختصاص دارد. حمیدرضا مقصودی در این مقاله تلاش می‌کند نشان بدهد مکتب معارف خراسان در واقع نمونه‌ای است از پاسخ معاصربه پرسش اساسی‌ای که توسط پول واکر در ابتدای کنفرانس به عنوان مسئله‌ی اساسی تحقیقات متن‌گرایانه در تشیع طرح شده بود. مقاله‌ی تعریف تعریف‌ناشدنی: معرفت‌شناسی مکتب معارف خراسان^۱، فصل سوم از پایان‌نامه‌ی نویسنده است که برزوایای معرفت‌شناسی اندیشه‌ی میرزا مهدی اصفهانی و روش متن‌گرایانه‌ی او به عنوان کلیدی‌ترین شخصیت مدرسه‌ی معارف تمرکز دارد. مکتب معارف خراسان در این مقاله، الگویی متن‌گراست از تلاقی متن، عقل (دلیل) و تجربه‌ی شخصی.

آخرین پنل به دوره‌های ابتدایی و میانی از دوران متأخر نگاه می‌کند. فلسفه، تصوف و پروسه‌ی مشروعیت در دوران صفویه^۲ از عطا انزلی؛ شیعه‌ی باطن‌گرا در مدرسه‌ی متأخر حله: ولایت و آخرالزمان در رجب‌علی‌نرسی و حسن بن سلیمان حلی^۳ از سجاد رضوی و نهایتاً مقاله‌ای با عنوان غیب‌گرایی، فلسفه بخشی به امامت و عقلانیت در دوران تمیوری - صفوی^۴ از مت‌ملوین کوشکی مقالات ارائه شده در این بخش هستند. سجاد رضوی در مقاله‌ی خود تلاش می‌کند ثابت کند گفتگواز مفهوم ولایت در سطوح عالی، آن چنان‌که برخی در فضای آکادمیک طرح نموده‌اند، صرفاً در آثار دوره‌های متأخر پدیدار نگشته است.

1. To Define the Indefinable: The Epistemology of Maktab.i Ma ārif.i Khurāsān
2. Philosophy, Sufism, and the Process of Legitimation in the Safavid Era
3. Esoteric Shi'ism in the Later School of al-Hilla: Wilāya and Apocalypticism in Rajab al-bursī and al-Ḥasan b. Sulaymān al-Hillī.
4. Occultism, Imamophilism, and Rationalism in Timurid-Safavid Iran: The Case of Littrism.